

O'ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOTGA INVESTITSIYA SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI

Soxibjonova Sug'diyona Soxibjon qizi

"Iqtisodiyot va boshqaruv" kafedrası assistenti

E-mail: sugdiyonasoxibjonova26@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-5812-0446>

Annotatsiya

Maqola O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonini moliyaviy qo'llab-quvvatlashning investitsiyaviy mexanizmlarini takomillashtirish masalalariga bag'ishlangan. Tadqiqotning o'ziga xos jihati yashil investitsiyalarni faqat moliyaviy resurslar hajmi bilan emas, balki ularning tarmoq tarkibi, moliyalashtirish manbalari, risklarni taqsimlash mexanizmlari va ekologik-iqtisodiy natijadorligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik asosida baholashdan iborat. Yashil moliyaviy instrumentlarning institutsional rivojlanish darajasini aniqlash maqsadida O'zbekiston va Germaniya tajribasi qiyosiy baholandi. Natijalar O'zbekistonda yashil investitsiyalar hajmi va yo'nalishlari kengayayotgan bo'lsa-da, moliyalashtirishning energetika sektorida yuqori darajada konsentratsiyalanganligi, xususiyl sektor ishtirokining cheklanganligi va yashil kapital bozori infratuzilmasining yetarli darajada shakllanmaganligini ko'rsatdi. Tadqiqot asosida yashil investitsiyalar oqimini kengaytirishning institutsional-moliyaviy modeli taklif etilib, uning uchta o'zaro bog'liq elementi ustuvor mexanizmlar sifatida asoslandi.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, yashil investitsiyalar, yashil moliyalashtirish, yashil obligatsiyalar, ESG moliyalashtirish, investitsiya siyosati, dekarbonizatsiya, qayta tiklanuvchi energiya, yashil byudjetlashtirish, investitsiyaviy risk, davlat-xususiyl sheriklik, yashil taksonomiya, barqaror rivojlanish.

Аннотация

Статья посвящена вопросам совершенствования инвестиционных механизмов финансовой поддержки процесса перехода Узбекистана к зеленой экономике. Особенностью исследования является оценка зеленых инвестиций не только с точки зрения объема финансовых ресурсов, но и с учетом взаимосвязи между их отраслевой структурой, источниками финансирования, механизмами распределения рисков и экологическими и экономическими результатами. С целью определения уровня институционального развития зеленых финансовых инструментов проведен сравнительный анализ опыта Узбекистана и Германии. Результаты исследования показали, что, несмотря на расширение объемов и направлений зеленых инвестиций в Узбекистане, сохраняется высокая концентрация финансирования в энергетическом секторе, ограниченное участие частного сектора и недостаточная сформированность инфраструктуры рынка зеленого капитала. На основе проведенного исследования предложена институционально-финансовая модель расширения потока зеленых инвестиций, в которой обоснованы три взаимосвязанных элемента в качестве приоритетных механизмов.

Ключевые слова: зеленая экономика, зеленые инвестиции, зеленое финансирование, зеленые облигации, ESG-финансирование, инвестиционная политика, декарбонизация,

возобновляемая энергетика, зеленое бюджетирование, инвестиционные риски, государственно-частное партнерство, зеленая таксономия, устойчивое развитие.

Abstract

The article focuses on improving investment mechanisms for the financial support of Uzbekistan's transition to a green economy. The distinctive feature of the study is that green investments are assessed not only in terms of the volume of financial resources, but also based on the interrelationship between their sectoral structure, sources of financing, risk-sharing mechanisms, and environmental and economic outcomes. To assess the level of institutional development of green financial instruments, a comparative analysis of the experiences of Uzbekistan and Germany was conducted. The findings indicate that although the volume and scope of green investments in Uzbekistan are expanding, financing remains highly concentrated in the energy sector, private sector participation is limited, and the infrastructure of the green capital market remains insufficiently developed. Based on the findings, an institutional and financial model for expanding green investment flows is proposed, with three interrelated elements identified and substantiated as priority mechanisms.

Keywords: green economy, green investments, green finance, green bonds, ESG financing, investment policy, decarbonization, renewable energy, green budgeting, investment risk, public-private partnership, green taxonomy, sustainable development.

Kirish

Jahon iqtisodiyotida ekologik cheklovlarning kuchayishi, iqlim o'zgarishining ishlab chiqarish va infratuzilmaga ta'sirining ortishi hamda resurslardan foydalanish samaradorligiga qo'yilayotgan talablarning kuchayishi iqtisodiy o'sishning an'anaviy modelini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, yashil iqtisodiyotga o'tish nafaqat ekologik siyosatning tarkibiy qismi, balki kapitalni qayta taqsimlash, investitsiya ustuvorliklarini o'zgartirish va yangi iqtisodiy qiymat zanjirlarini shakllantirish jarayoni sifatida namoyon bo'lmoqda.

O'zbekiston uchun mazkur masala alohida ahamiyat kasb etadi. Energetika tizimining yuqori darajada an'anaviy energiya manbalariga bog'liqligi, suv resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish zarurati, urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi hamda ekologik muammolarning hududiy xususiyatlari iqtisodiy transformatsiyani katta hajmdagi investitsiyalar bilan ta'minlashni talab etadi. Mamlakatda so'nggi yillarda energetika, irrigatsiya, qishloq xo'jaligi, chiqindilarni boshqarish, transport, qurilish va ekologiya sohalarida yashil yo'nalishdagi investitsiya loyihalari kengayib bormoqda.

Biroq yashil iqtisodiyotga investitsiyalar hajmining o'sishi uning samarali va muvozanatli shakllanganini anglatmaydi. Tadqiqot natijalari investitsiyalarning asosiy qismi energetika sektorida jamlanganini, yashil moliya bozorining esa shakllanish bosqichida ekanini ko'rsatmoqda. Xususan, O'zbekistonda yashil moliyaviy instrumentlardan foydalanish kengayib borayotgan bo'lsa-da, xususiy sektor ishtiroki nisbatan cheklanganligi va kapital bozori infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi investitsiya oqimini yanada kengaytiruvchi mexanizmlarni shakllantirish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Shundan kelib chiqib, asosiy muammo yashil investitsiyalar hajmini an'anaviy ravishda oshirish emas, balki davlat, xalqaro moliya institutlari va xususiy investorlar o'rtasida risk va moliyaviy majburiyatlarni samarali taqsimlay oladigan institutsional mexanizmni shakllantirishdan iborat.

Mavjud yondashuvlardan farqli ravishda, mazkur tadqiqotda yashil investitsiya siyosati uchta o‘zaro bog‘langan darajada ko‘rib chiqiladi:

Investitsion muhit → Moliyaviy risk → Siyosiy-institutsional barqarorlik

Bunday yondashuv yashil investitsiyalarni alohida moliyaviy instrument sifatida emas, balki institutsional sharoit, moliyaviy mexanizmlar va davlat siyosati o‘zaro ta‘sirining natijasi sifatida baholash imkonini beradi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb etish va investitsiya siyosatini takomillashtirish masalalari so‘nggi yillarda barqaror rivojlanish, yashil o‘sish va yashil moliyalashtirish konsepsiyalarining rivojlanishi bilan bir qatorda alohida ilmiy yo‘nalish sifatida shakllanmoqda. Mavjud ilmiy adabiyotlarni shartli ravishda yashil iqtisodiyotning nazariy asoslari, yashil investitsiyalarning institutsional shartlari, yashil moliyaviy instrumentlar va O‘zbekiston sharoitidagi yashil transformatsiya yo‘nalishlariga ajratish mumkin.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrdagi PQ-436-son “2030-yilgacha O‘zbekiston Respublikasining ‘yashil’ iqtisodiyotga o‘tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori yashil iqtisodiyot siyosatining keyingi, ancha aniq indikatorlarga asoslangan bosqichini boshlab berdi. Qarorda 2030-yilga qadar issiqxona gazlarining YaIM birligiga nisbatan solishtirma ajratmalarini 2010-yil darajasidan 35 foizga qisqartirish, qayta tiklanuvchi energiya quvvatini 15 GVtgacha oshirish, uning elektr energiyasi ishlab chiqarishdagi ulushini 30 foizdan yuqori darajaga yetkazish, sanoatda energiya samaradorligini kamida 20 foiz oshirish va YaIM birligiga to‘g‘ri keladigan energiya sarfini 30 foizga kamaytirish kabi maqsadlar belgilandi.

Qarorning o‘ziga xos jihati shundaki, yashil transformatsiya aniq o‘lchanadigan maqsadli indikatorlar bilan bog‘langan. Masalan, qayta tiklanuvchi energiya elektr ishlab chiqarishdagi ulushini 2030-yilda 30,5 foizga yetkazish, qattiq maishiy chiqindilarni qayta ishlash darajasini 65 foizga chiqarish hamda yashil hududlar ulushini oshirish ko‘zda tutilgan. Bu yondashuv yashil investitsiyalar samaradorligini faqat jalb qilingan kapital miqdori bilan emas, balki erishilgan ekologik va iqtisodiy natijalar bilan baholash zarurligini ko‘rsatadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi esa yashil iqtisodiy transformatsiyani uzoq muddatli milliy rivojlanish maqsadlari bilan bog‘ladi. Ushbu strategiya avvalgi hujjatlarda belgilangan yashil o‘sish, energiya samaradorligi, qayta tiklanuvchi energetika va ekologik barqarorlik yo‘nalishlarini iqtisodiy rivojlanishning uzoq muddatli ustuvor yo‘nalishlari bilan uyg‘unlashtirdi.

N. Aliqulova (2024) ning “O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish ustuvor yo‘nalishlari va yashil loyihalarni moliyalashtirish” maqolasida yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayoni O‘zbekistonning ekologik muammolarini hal qilish vositasi sifatida emas, balki moliya bozori, investitsiya jarayonlari va iqtisodiy rivojlanishning o‘zaro bog‘liq transformatsiyasi sifatida ko‘rib chiqilgan. Muallifning asosiy e‘tibori yashil iqtisodiyotga o‘tish uchun zarur ustuvor yo‘nalishlarni aniqlash va ushbu yo‘nalishlarni moliyaviy ta‘minlash mexanizmlarini ko‘rsatishga qaratilgan.

Muallif tadqiqotning nazariy asosida yashil iqtisodiyotga o'tishni iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy maqsadlar muvozanatini ta'minlovchi model sifatida talqin qiladi. Shu nuqtayi nazardan, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, energiya tejamkorligini oshirish, qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish, suv resurslaridan oqilona foydalanish va ekologik toza mahsulot ishlab chiqarishni rivojlantirish yashil transformatsiyaning asosiy yo'nalishlari sifatida ajratilgan.

Woode tomonidan 2024-yilda *“Green Finance and Green Growth: A Systematic Literature Review on Awareness, Existing Channels, Instruments, and Techniques”* nomli maqolada yashil moliya va yashil o'sish o'rtasidagi ilmiy-nazariy hamda empirik bog'liqlik tizimli ravishda o'rganilgan. Muallifning asosiy maqsadi yashil moliya va yashil o'sish bo'yicha mavjud ilmiy tadqiqotlarni birlashtirish, ularning umumiy tendensiyalarini aniqlash, yashil moliyaning asosiy kanallari va instrumentlarini tizimlashtirish hamda ushbu yo'nalishda mavjud ilmiy bo'shliqlarni aniqlashdan iborat. Shu jihatdan tadqiqot alohida mamlakat yoki bitta moliyaviy instrumentni tahlil qilishdan ko'ra, mavjud ilmiy bilimlarning umumiy holatini baholashga qaratilgan.

Tadqiqotda 70 ta ilmiy ish tahlil qilingan bo'lib, muallif yashil moliya va yashil o'sish tushunchalarini alohida hamda ularning o'zaro bog'liqligi nuqtayi nazaridan ko'rib chiqadi. Tadqiqotning muhim xulosalaridan biri - yashil moliya va yashil o'sish o'rtasida sezilarli bog'liqlik mavjudligi haqidagi ilmiy qarashlarning ustunligidir. Bunda yashil moliya kapitalni ekologik jihatdan samaraliroq faoliyat turlariga yo'naltirish, yashil texnologiyalarni moliyalashtirish va ekologik jihatdan salbiy faoliyatlarning moliyaviy jozibadorligini pasaytirish orqali yashil o'sishga ta'sir qilishi mumkinligi ko'rsatiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot metodologiyasi yashil investitsiya siyosatini institutsional, moliyaviy va tarmoq nuqtayi nazaridan kompleks baholash tamoyiliga asoslanadi.

Tadqiqotda bir-birini to'ldiruvchi tizimli, strukturaviy, dinamik, qiyosiy va institutsional yondashuvlardan foydalanildi.

Tadqiqotning metodik yangiligi yashil investitsiya oqimini oshirish uchun uch komponentli mexanizmni ajratishdan iborat:

$$\text{Yashil investitsiyalar hajmini oshirish} = \frac{\text{qulay investitsion muhit} + \text{risklarni kamaytirish} + \text{aniq va barqaror siyosat}}$$

Mazkur modelda uchala yo'nalish mustaqil emas, balki o'zaro bog'langan elementlar sifatida qaraladi. Shu jihatdan metodologiyaning asosiy farqi yashil investitsiyalarni faqat “qancha mablag' jalb qilindi?” degan mezon asosida emas, balki “qaysi tarmoqqa, qaysi moliyaviy instrument orqali, qanday risk sharoitida va qanday institutsional mexanizm asosida yo'naltirildi?” degan savollar tizimi orqali baholashga qaratilgan.

Tahlil va natijalar

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 14-yanvar 2023-yildagi 16-son “O'zbekiston Respublikasi Investitsiya dasturini shakllantirish tizimini yanada takomillashtirish va samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi qaroriga muvofiq quyidagi asosiy maqsadlar bo'yicha islohotlar amalga oshirilmoqda:

- iqtisodiy o'sishni jadallashtirish;
- xususiy sektor va xorijiy investitsiyalarni jalb etish;

- hududiy rivojlanishni ta'minlash;
- yashil iqtisodiyot va ekologik barqarorlikni rivojlantirish;
- infratuzilmani rivojlantirish;
- innovatsiyalar va ilm-fan yutuqlarini joriy etish;
- ijtimoiy sohani modernizatsiya qilish;
- davlat investitsiyalarining samaradorligini oshirish.

Yashil iqtisodiyotga investitsiya siyosatini takomillashtirish masalalarini chuqur o'rganishdan avval, ushbu yo'nalishda amalda erishilgan natijalar va amalga oshirilgan investitsiya loyihalarini tahlil qilish muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi. Chunki mavjud tajribani kompleks baholamasdan turib, kelgusidagi ustuvor yo'nalishlarni belgilash, mavjud mexanizmlarni ishlab chiqish yetarli darajada asoslangan bo'lmaydi. Shu nuqtayi nazardan, O'zbekistonda so'nggi yillarda yashil iqtisodiyot yo'nalishlari bo'yicha jalb etilgan i hamda erishilgan natijalarini tizimli ravishda o'rganish investitsiya siyosatini yanada takomillashtirish uchun zarur metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga jalb qilinayotgan investitsiyalar tarkibida ga \$30–35 mlrd miqdoridagi investitsiyalar yo'naltirilgani ushbu tarmoqning strategik 23–30 foizgacha yetgani energetika tizimining transformatsiyalanayotganini ko'rsatadi. Bu

1-jadval

O'zbekiston bo'ylab yashil iqtisodiyotga o'tish siyosati doirasida xorijiy investitsiya asosida amalga oshirilgan loyihalar¹

Yo'nalish		Mablag'			
	Masdar, ACWA Power, World Bank, ADB	\$30–35	Navoiy, Samarqand, Buxoro, Qoraqalpog'iston RES loyihalari	2019–	Yashil energiya ulushi 9% → 23–30% oshdi
Suv xo'jaligi	World Bank, Asian Development Bank, Islamic Development Bank		Farg'ona vodiysi irrigatsiya loyihalari	2017–	1 mln gektarda suv tejovchi texnologiyalar joriy etildi
Qishloq xo'jaligi			Agro-modernizatsiya va organik q/x loyihalari	2017–	Hosildorlik oshib, suv sarfi 20–30% kamaydi
	Tadweer Group, ACWA Power, Asian		Waste-to-energy (Toshkent va hududlar)	2022–	Chiqindidan energiya ishlab

	Development Bank				chiqarish yo'lga qo'yildi
Y		\$300–500		2019–	CO ₂ chiqindilari
*				2018–	iste'moli 15–
Ekologiya va o'rmon xo'jaligi			“Yashil makon”, Orolbo'yi tiklash	2021–	

Suv xo'jaligi va qishloq xo'jaligi yo'nalishlarida amalga oshirilgan investitsiyalar asosan resurslardan samarali foydalanishga qaratilgan bo'lib, bu sohalar o'zaro chambarchas bog'liq maydonida suv samaradorligiga erishilgan. Qishloq xo'jaligida esa agro-modernizatsiya va organik ishlab chiqarish texnologiyalarining joriy etilishi natijasida hosildorlik oshib, suv sarfi 20–30 foizgacha kamaygan. Bu esa agrar sektorning ekologik barqarorligi va oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Chiqindilarni boshqarish yo'nalishida amalga oshirilayotgan “waste-to-energy” alar jalb etilgani chiqindilarni faqat utilizatsiya qilish emas, balki ularni energiya manbai sifatida qayta ishlashga o'tilayotganini anglatadi. Bu esa ekologik muammolarni kamaytirish bilan birga, qo'shimcha energiya ishlab chiqarish imkonini ham yaratmoqda.

Yashil transport va qurilish sohalariga yo'naltirilgan investitsiyalar nisbatan kamroq atmosfera ifloslanishi kamayadi. Energiya samarador binolar qurilishi esa umumiy energiya iste'molini 15–20 foizgacha qisqartirish imkonini beradi. Bu esa urbanizatsiya jarayonida ekologik barqarorlikni ta'minlashda ahamiyatlidir.

Ekologiya va o'rmon xo'jaligi yo'nalishida amalga oshirilayotgan loyihalar - “Yashil makon” dasturi va Orolbo'yi hududini tiklash ishlari, mamlakatda ekologik muvozanatni bo'lib, 1,5 mln gektar yerning yashillanishi nafaqat cho'llanish jarayonini sekinlashtirish, balki iqlim o'zgarishining salbiy ta'sirlarini kamaytirishga ham xizmat qiladi.

Olib borilgan tahlillar O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga investitsiyalar tarmoq jihatdan diversifikatsiyalashib borayotganini ko'rsatadi. Bunda xalqaro moliya institutlari

2-jadval

Germaniya va O'zbekistonda xalqaro moliyaviy instrumentlar rivojlanishi solishtirma tahlili²

Ko'rsatkich	Germaniya	O'zbekiston
-------------	-----------	-------------

² Muallif tomonidan Germaniya Federal Moliya vazirligi va Deutsche Finanzagentur, O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi, OECD va UNFCCCning yashil moliyalashtirish hamda tematik obligatsiyalar bo'yicha ma'lumotlari asosida tuzildi.

Asosiy moliyaviy instrument	Yashil obligatsiyalar (Green Federal Bonds)	Yashil obligatsiyalar (green bonds), SDG obligatsiyalar
Qachon joriy etilgan	2020-yildan boshlab	2021-yildan boshlab faol rivojlana boshlagan
Kim chiqaradi	Federal hukumat (davlat obligatsiyalari), korporatsiyalar	Davlat banklari, tijorat banklari, hukumat
Mexanizm	“Twin bond” modeli (yashil obligatsiya oddiy obligatsiya bilan bog‘langan)	Asosan oddiy obligatsiya asosida maxsus yashil loyiha uchun yo‘naltiriladi
Hajmi (miqdor)	2020–2024 yillarda 70 mlrd yevrodan ortiq yashil obligatsiyalar chiqarilgan	2023-yilda ilk korporativ yashil obligatsiya chiqarilgan, umumiy hajm 1 mlrd dollar darajasiga yetmoqda
Bozor ulushi	Yevropada yashil obligatsiyalar umumiy obligatsiyalarning 6,9% ini tashkil etadi (2024) ³	Shakllanish bosqichida
Qaysi sohalarga yo‘naltiriladi	Energetika, transport, ekologiya, iqlim loyihalari	Asosan energetika (quyosh, shamol), infratuzilma
Natijasi	- Barqaror kapital bozori shakllangan - Investorlar ishonchi oshgan - 90 mlrd yevrodan ortiq yashil moliya safarbar qilingan	- Yashil moliya bozori shakllanmoqda - Xorijiy investitsiyalar jalbi oshmoqda - Banklar ESG instrumentlarga o‘tmoqda
Xususiy sektor roli	Juda yuqori (korporatsiyalar faol ishtirok etadi)	Cheklangan (asosan davlat banklari yetakchi)

Fransiya taraqqiyot agentligi (AFD) bilan hamkorlikda “Yashil” iqtisodiyot bo‘yicha mablag‘lari hisobidan O‘zbekiston Respublikasi budjetiga 150,0 mln yevro miqdorida kredit mablag‘lari o‘tkazildi. Mazkur loyiha doirasida qazilma yoqilg‘ilari subsidiyalarini xatlovdan o‘tkazish va qisqartirish, iqtisodiyotni dekarbonizatsiyalash bo‘yicha uzoq muddatli strategiyani ishlab chiqish, milliy miqyosda issiqxona gazlari tashlanmalarining monitoringi, hisoboti va tekshiruvi (MRV) tizimi joriy etish, “yashil” budjetlashtirish va soliqqa tortishni loyiha doirasida 2023–2025-yillarda amalga oshiriladigan ishlarni moliyalashtirish maqsadida

Y
e
v

r Yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida moliyaviy resurslarni samarali safarbar etish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, ekologik barqarorlikni ta‘minlashga qaratilgan investitsiyalarni kengaytirishda yashil moliyaviy instrumentlar – xususan, yashil obligatsiyalar, o‘rni beqiyosdir. Jahon amaliyotida ushbu instrumentlar orqali katta hajmdagi kapital jalb qilinib, iqtisodiyotning “yashillashuvi” jadallashmoqda. Shu nuqtai nazardan, rivojlangan

I
t
t

³ <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/green-bonds>

⁴ <https://www.imv.uz/media/prior/Yashil.pdf>

o
q
i

davlatlar tajribasini o‘rganish va uni O‘zbekiston sharoiti bilan solishtirish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Quyidagi tahlilda Germaniya va O‘zbekiston misolida yashil moliyaviy instrumentlarning joriy etilishi, amal qilish mexanizmlari hamda erishilgan natijalari o‘zaro taqqoslanadi.

Germaniyada yashil moliyaviy instrumentlar, xususan yashil obligatsiyalar bozori yuqori darajada institutsionallashtirilgan va samarali ishlayotgan tizim sifatida shakllangan.

2020-yildan boshlab joriy etilgan “Green Federal Bonds” modeli, ayniqsa “twin bond” mexanizmi orqali an’anaviy obligatsiyalar bilan uyg‘unlashtirilgani investorlar uchun tushunarli va ishonchli moliyaviy vositani yaratdi. Natijada qisqa muddat ichida 70 mlrd yevrodan ortiq mablag‘ jalb qilinib, yashil loyihalarni moliyalashtirish ko‘lami sezilarli kengaydi.

Germaniyada ushbu instrumentlar nafaqat davlat, balki xususiy sektor tomonidan ham faol qo‘llanilib, kapital bozori chuqurlashuviga, investorlar ishonchining ortishiga hamda ekologik loyihalarning barqaror moliyalashtirilishiga xizmat qilmoqda. Yashil obligatsiyalarning umumiy obligatsiyalar bozorida ulushi ham sezilarli darajaga yetgani ushbu yo‘nalishning iqtisodiy tizimda mustahkam o‘rin egallaganini ko‘rsatadi.

O‘zbekistonda yashil moliyaviy instrumentlar bozori nisbatan yangi shakllanayotgan bo‘lib, 2021-yildan boshlab rivojlanish bosqichiga kirgan. Mamlakatda asosan yashil va SDG obligatsiyalar joriy etilib, ular orqali ekologik loyihalarni moliyalashtirish amaliyoti yo‘lga qo‘yilmoqda. 2023-yilda ilk korporativ yashil obligatsiyaning chiqarilishi ushbu bozorda muhim qadam bo‘lib, umumiy hajmning 1 mlrd dollar darajasiga yaqinlashayotgani ijobiy tendensiyani anglatadi. Biroq, Germaniya bilan solishtirganda, O‘zbekistonda bozor hajmi kichik, mexanizmlar esa nisbatan sodda bo‘lib, asosan davlat banklari va hukumat tashabbuslari asosida amalga oshirilmoqda. Xususiy sektor ishtirokining cheklanganligi va kapital bozori infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi ushbu jarayonni sekinlashtiruvchi asosiy omillar hisoblanadi.

Shu bilan birga, O‘zbekistonda yashil moliya instrumentlari asosan energetika (quyosh va shamol energetikasi) hamda infratuzilma loyihalariga yo‘naltirilayotgani mamlakatning resurs salohiyati va ustuvor rivojlanish yo‘nalishlari bilan izohlanadi. Amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar natijasida yashil moliya bozori bosqichma-bosqich shakllanib, xorijiy investitsiyalar jalbi ortib bormoqda hamda tijorat banklari faoliyatida ESG tamoyillarini joriy etish tendensiyasi kuchaymoqda.

Germaniya tajribasi rivojlangan moliya bozori, murakkab va diversifikatsiyalashgan moliyaviy instrumentlar hamda xususiy sektor faolligi orqali yashil iqtisodiyotga katta hajmdagi investitsiyalarni jalb qilish mumkinligini ko‘rsatadi. O‘zbekiston uchun esa ushbu tajriba asosida yashil moliyaviy instrumentlarni diversifikatsiya qilish, innovatsion mexanizmlarni joriy etish, xususiy sektor ishtirokini kengaytirish va kapital bozorini rivojlantirish muhim strategik vazifa bo‘lib qolmoqda.

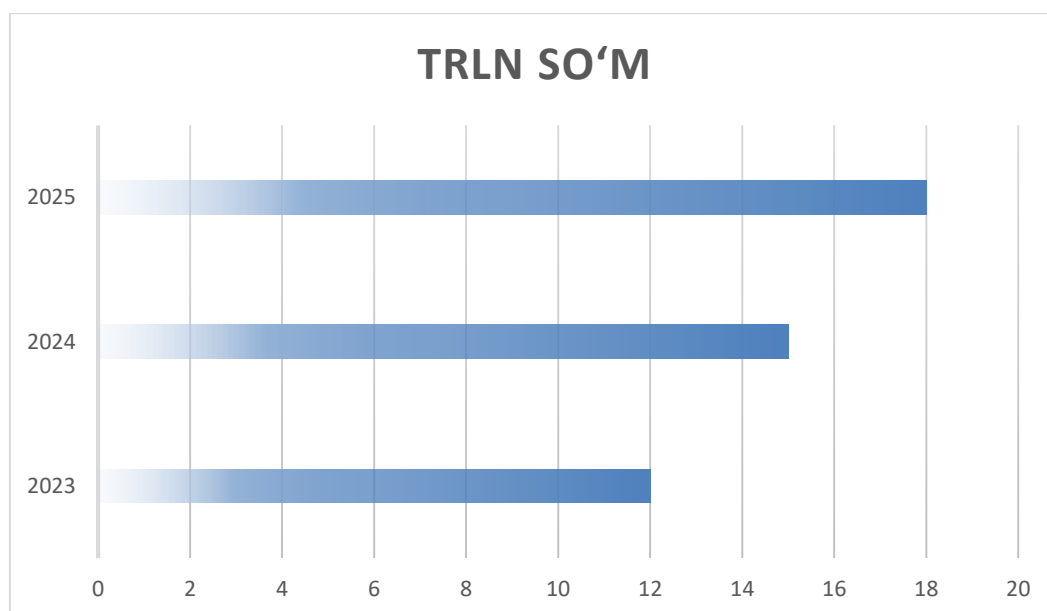
O‘zbekiston 2022-yilning may oyida Buxoro shahrida bo‘lib o‘tgan kambag‘allikni qisqartirish mavzusidagi xalqaro forum doirasida Metan emissiyasini kamaytirish bo‘yicha global majburiyat (The Global Methane Pledge) to‘g‘risidagi tashabbusga qo‘shildi va mamlakatda amaliy harakatni boshlash maqsadida Yevropa tiklanish va taraqqiyot bankining (YeTTB) “Metan emissiyasini kamaytirish milliy dasturini ishlab chiqish”ga qaratilgan umumiy miqdori 1 mln AQSH dollari bo‘lgan texnik ko‘magi jalb etildi.

O‘zbekistonning iqtisodiy rivojlanishiga ta’sir etuvchi eng muhim omillardan biri – energetik barqarorlik. Yashil energetikaga o‘tish mamlakatimiz uchun ham iqtisodiy, ham ekologik, ham geosiyosiy jihatdan katta ahamiyatga ega. Bu birinchi navbatda qayta tiklanuvchi energiya ishlab chiqarishga qaratilgan loyihalarning qo‘llab-quvvatlanishiga bog‘liq. Chunki yashil energiya ulushining ortishi kelgusida elektr energiyasi tannarxini ham pasaytiradi.

Respublikada elektr energiyasining katta qismi issiqlik elektr stansiyalarida ishlab chiqariladi. Texnologiyalarning eskirganligi va elektr energiyasini ishlab chiqarish uchun tabiiy gaz yoqilg‘isining yetishmasligi so‘nggi yillarda muntazam kuzatilayotgan anomal issiq va sovuq kunlarda minglab tadbirkorlik subyektlarining tarmoqdan uzilishi holatlari iqtisodiyotda ishlab chiqarishning sekinlashishiga sabab bo‘lmoqda.

O‘zbekistonda energetika tizimini diversifikatsiya qilish borasida oxirgi besh yilda umumiy qiymati qariyb 30 mlrd dollarlik 50 ta bitim imzolangan. Ayni paytda respublikada quvvati 4682 MW bo‘lgan 12 ta quyosh fotoelektr stansiyasi va 5 ta shamol elektr stansiyasi yashil energiya ishlab chiqarmoqda.

O‘zbekistonda “yashil byudjetlashtirish” tamoyillari asosida davlat budjeti xarajatlarning ekologik yo‘nalishlarga yo‘naltirilishi izchil o‘sish tendensiyasiga ega. 2023 yilda ushbu yo‘nalishlarga ajratilgan mablag‘lar hajmi 12–14 trln so‘mni tashkil etgan bo‘lsa, 2024 yilda bu ko‘rsatkich 15–17 trln so‘mga yetgan, 2025 yilga kelib esa 18–20 trln so‘mgacha oshgan. Mazkur dinamika qisqa muddat ichida davlat tomonidan yashil iqtisodiyotga ajratilayotgan moliyaviy resurslar hajmi qariyb 1,5 baravar oshganini ko‘rsatadi. Bu esa ekologik barqarorlikni ta‘minlash va resurslardan oqilona foydalanish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylanganini anglatadi.



1-rasm. 2023–2025 yillarda O‘zbekistonda “yashil byudjetlashtirish” hajmi⁵

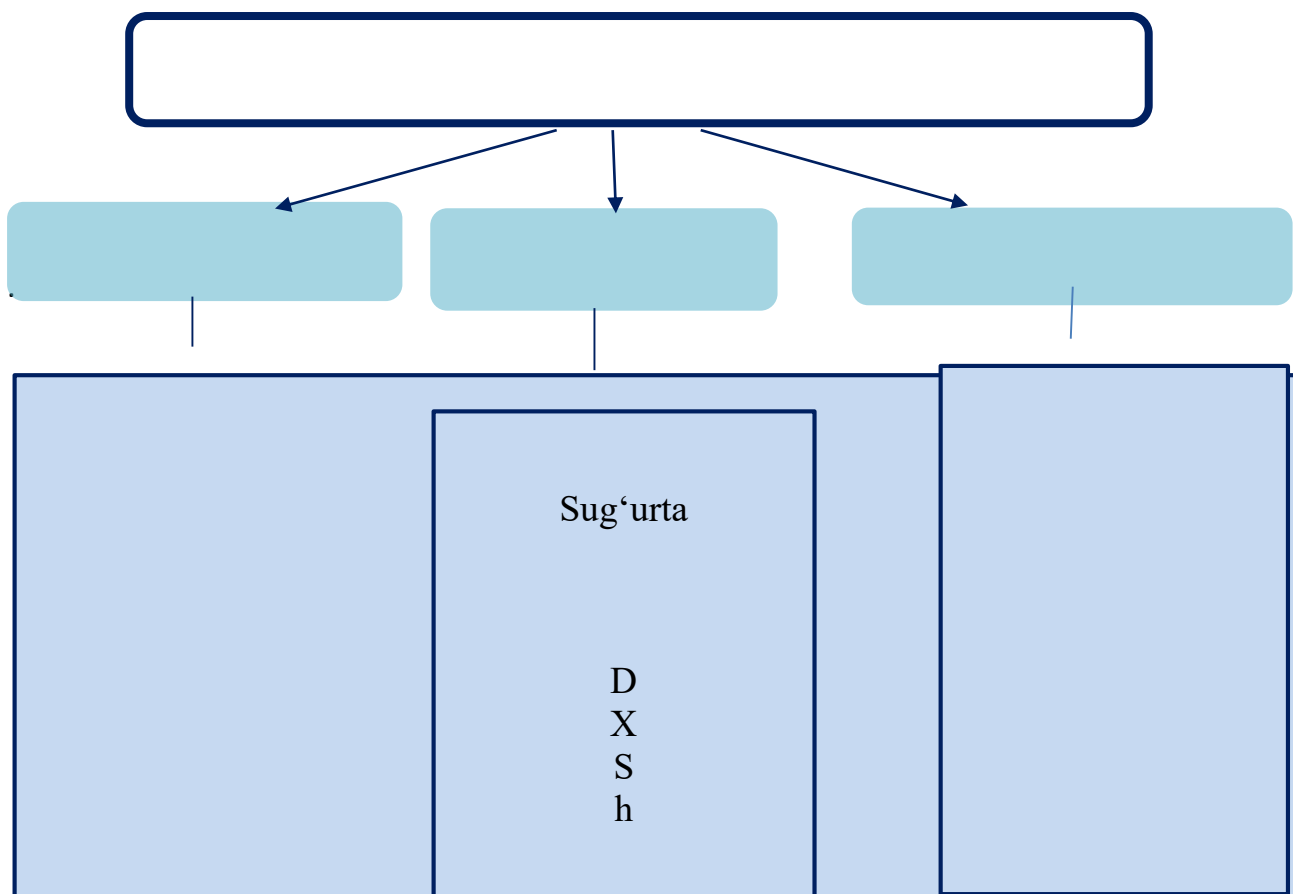
Ajratilgan mablag‘larning tarmoqlar kesimidagi taqsimoti ham muhim ilmiy ahamiyatga ega. Ularning asosiy qismi ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilishga

⁵ O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligining “Budjetnoma–2025” ma’lumotlari hamda “2030-yilgacha O‘zbekiston Respublikasida “yashil” iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi” asosida muallif tomonidan tuzildi.

yoʻnaltirilib, chiqindilarni boshqarish, bioxilma-xillikni saqlash hamda Orolboʻyi hududini tiklash kabi vazifalarni moliyalashtirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, suv xoʻjaligi va irrigatsiya tizimlariga yoʻnaltirilgan investitsiyalar suv resurslaridan samarali foydalanish, qishloq xoʻjaligida suv tejamkor texnologiyalarni joriy etish va iqlim oʻzgarishi sharoitida suv xavfsizligini taʼminlashga qaratilgan.

Xulosa va takliflar

Dunyo mamlakatlari oʻz iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy holatidan kelib chiqib investitsiya siyosatini yuritadi va bunda turli xil yondashuvlar asosida strategik harakat qiladi. Shu jumladan quyida keltirilgan OECD (Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti) tavsiya etadigan yashil investitsiya oqimini oshirish modeli ham oʻziga xos ahamiyatli jihatlarga ega. Modelda investitsiya oqimini kengaytirishning oʻzaro bogʻliq uchta asosiy yoʻnalishi ajratib koʻrsatilgan. Ushbu yoʻnalishlar qulay investitsiya muhitini shakllantirish, risklarni kamaytirish hamda aniq va barqaror siyosat yuritishdan iborat boʻlib, ularning har biri yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.



3
.
5

Birinchi yoʻnalish — qulay investitsiya muhitini yaratish — investorlar faoliyatini ragʻbatlantiruvchi institutsional sharoitlarni shakllantirishga qaratilgan. Bu jarayonda huquqiy kafolatlarning mavjudligi, iqtisodiy faoliyatning shaffofligi, ortiqcha byurokratik toʻsiqlarning qisqartirilishi, investorlar uchun erkinlik berilishi hamda soliq tizimining qulayligi asosiy omillar sifatida namoyon boʻladi. Mazkur chora-tadbirlar investorlarning ishonchini oshirib, mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ikkinchi yoʻnalish — risklarni kamaytirish mexanizmlari — yashil investitsiyalarning yuqori xatar darajasini pasaytirishga qaratilgan. Xususan, davlat kafolatlari, sugʻurta mexanizmlarini rivojlantirish, valyuta risklarini kamaytirish, shuningdek, davlat-xususiy sheriklik va aralash moliyalashtirish kabi zamonaviy moliyaviy instrumentlardan foydalanish investorlar uchun xavfsiz va barqaror moliyaviy muhit yaratadi. Bu esa xususiy sektor mablagʻlarini jalb etishda muhim omil hisoblanadi.

Uchinchi yoʻnalish — aniq va barqaror siyosat yuritish — uzoq muddatli strategik rivojlanishni taʼminlashga xizmat qiladi. Bu borada yashil taksonomiyani ishlab chiqish, normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, siyosatning izchilligini taʼminlash hamda ruxsat berish jarayonlarini soddalashtirish va shaffof qilish muhim ahamiyatga ega. Bunday yondashuv investorlar uchun prognoz qilinadigan va barqaror muhit yaratib, uzoq muddatli investitsiyalarni ragʻbatlantiradi.

s
t
i
t
s
i
v

Ushbu model yashil investitsiyalarni jalb qilishda institutsional, moliyaviy va siyosiy omillarning oʻzaro uygʻunligini taʼminlash zarurligini koʻrsatadi hamda yoʻnalishlarning kompleks amalga oshirilishi natijasida yashil investitsiyalar hajmini oshirish, barqaror iqtisodiy oʻsishni taʼminlash va ekologik muammolarni hal etishga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi “2019–2030-yillar davrida Oʻzbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga oʻtish strategiyasini tasdiqlash toʻgʻrisida” PQ-4477-son Qarori.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrdagi “2030-yilgacha Oʻzbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga oʻtishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish boʻyicha chora-tadbirlar toʻgʻrisida” PQ-436-son Qarori.
3. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi ““Oʻzbekiston — 2030” strategiyasi toʻgʻrisida” PF-158-son Farmoni.
4. OECD. (2023). Financing Uzbekistan’s Green Transition: Capital Market Development and Opportunities for Green Bond Issuance. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/27d2489d-en>
5. Woode, J. K. (2024). Green finance and green growth: A systematic literature review on awareness, existing channels, instruments, and techniques. Development and Sustainability in Economics and Finance, 1, 100004. <https://doi.org/10.1016/j.dsef.2024.100004>
6. World Bank. (2022). Towards a greener economy in Uzbekistan. World Bank.
7. D
- e 8. European Bank for Reconstruction and Development. (2023). Uzbekistan and green economy transition. European Bank for Reconstruction and Development.
- t 9. United Nations Development Programme. (2023). Green economy and climate action in Uzbekistan. UNDP Uzbekistan.
- c 10. Aliqulova, N. (2024). Oʻzbekistonda yashil iqtisodiyotga oʻtish ustuvor yoʻnalishlari va yashil loyihalarni moliyalashtirish. Moliya va bank ishi, 10(2), 13–18.